

Türkiye’de İhracat Projeksiyonu

Arş. Gör. Burcu GEDİZ

Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Maliye Bölümü, MANİSA

Arş. Gör. M. Hakan YALÇINKAYA

Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, MANİSA

ÖZET

1980 yılı, Türkiye’de “ihracata dayalı sanayileşme stratejileri” benimsendiğinden, ekonomi ve dış ticaret politikaları açısından çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Özellikle 1980 sonrasında ihracatımızın karşı karşıya kaldığı temel sorunları; sektörel bağımlılık, bölgesel bağımlılık, ve istikrarlı ihracat artışının sağlanamaması olarak sıralayabiliriz. Kısa vadede, ihracatı ithalata daha az bağımlı sektörlerde üretim artışını sağlamaya çalışmak, uzun vadede ise sanayide yapısal bir değişim sağlayacak yeni teknolojiler içeren yatırım mallarına yönelik üretimi arttırmak bir çözüm olarak görülebilir. İzlenecek ihracat odaklı politikalar yanında ülkede istikrarlı büyüme ve fiyat istikrarının sağlanabilmesi de önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye’de İhracat ve Sorunları, İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejileri, İhracat Politikası Araçları

ABSTRACT

The industrialization strategies depending on the exportation in Turkey in 1980, was the turning point of economic and commercial policy. Especially, after 1980, the basic problems which our exportation came face to face are; sectoral dependency, regional dependency and unstable exportation. It can be seen as a solution for trying to provide an increase production of the sectors whose exportation is less depending on importation in short time period, however in long time period new technology that will provide a change in construction of industry through increasing production of investment properties can be seen as a solution. Besides exportation focused politics, stable growth in the country and providing stable prices are important.

Key Words:

GİRİŞ

Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası dönemde en önemli değişimler dış ekonomik ilişkiler alanında gerçekleşmiştir. Dış ticaret işlemlerinde serbestleşme ve ekonominin dışa açılması bu değişimin en önemli öğeleri olmuştur.

Dış ticaretin serbestleşmesi iki açıdan önemlidir. Bunlardan birincisi, ekonominin belirli bir süreç içinde dış rekabete açılmasıdır. İthalatın liberalleşmesi, yabancı ürünlerin iç pazara girmesini ve uluslararası rekabet baskısının bu pazarlara taşınmasını, ihracatın özendirilmesini ve yerli ürünlerin dış pazarda rakipleriyle rekabete girmesini sağlayacaktır (İTO, 1993: 12). Dış ticarete liberalleşmenin ikinci yönü ise, gelenekselleşmiş sanayi stratejisinden uzaklaşılmasıdır.

24 Ocak 1980 kararları ile “İhracata Yönelik Büyüme” modelini benimseyen Türkiye, bu politikanın uygulama bulmasıyla hem ihracat hem de ithalat yapısında önemli değişimleri de yaşamaya başlamıştır.

24 Ocak Ekonomik İstikrar Tedbirleri bir yandan enflasyonla mücadele için tasarrufu özendirirken diğer yandan dış ticaretin artmasına yönelik bir dizi önemi getirmiştir. Buna göre ihracat dövizlerinin hızla arttırılması için ihracatın ve ithalatın bu alanda ihtisas yapmış şirketlere verilmesi kararlaştırılmıştır (Keskin, 1986: 106). 1980 yılından itibaren çok önemli bir ihracat artışı yaşanmış, döviz darboğazı önemli ölçüde aşılmış, dış pazar ve yabancı mallarla rekabet ilk kez Türk sanayicisinin gündemine gelmiştir (DPT, 1993: 102-117). İhracatın gelişmesinde 1980’li yıllardan itibaren uygulanan kur politikası ve ihracatı teşvik tedbirlerinin önemli rolü olmuştur. İhracat, teşvik tedbirlerine oldukça duyarlılık göstermiştir (TOBB, 1992: 216).

1.TÜRKİYE’DE İHRACATIN GELİŞİMİ

1980 yılı, Türkiye için ekonomi ve dış ticaret politikaları açısından çok önemli bir dönüm noktasıdır. 1980’li yıllara kadar ithal ikamesine dayalı stratejiler benimsenip uygulanmıştır. Birinci ve ikinci petrol krizleri sonrasında dünya ekonomik konjonktüründeki olumsuzluklara paralel olarak Türk ekonomisinde yaşanmaya başlayan dış ödeme ve enflasyon sorununun aşılması için, “24 Ocak Kararları” olarak bilinen ekonomik istikrar programı uygulanmasına neden olmuştur. Bu kararlar ile birlikte Türkiye, “İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisi”ni terk ederek, “İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisi”ni benimsemiştir. 24 Ocak 1980 istikrar programı ile; sanayileşme stratejisi olarak emek-yoğun, yerli hammaddelere dayanan ve dünya pazarlarında Türkiye açısından rekabet gücü olduğu varsayılan sektörlerin desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu strateji değişikliğinin arkasında yatan temel neden, hem dünyadaki yapısal değişikliklere uyum sağlama hem de ithal ikameci sanayileşme politikasının yarattığı yüksek gümrük duvarları ile korunan ve bu nedenle de rasyonel kaynak dağılımının gerçekleşmediği iç pazara dönük ve dünya pazarlarında rekabet şansına sahip olmayan bir yapıdaki sanayinin, dış rekabete açık bir üretim yapısına kavuşturulmasıdır (MOLLASALİHOĞLU, www.dpt.gov.tr).

Dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesi 1983 yılından sonra artan bir hızla sürdürülmüş, miktar kısıtlamaları yerine tarife uygulaması ön plana çıkarılmış, koruma oranları düşürülerek, dış ticaretimize liberal bir yapı kazandırılmaya çalışılmıştır (AREN, 1986: 31).

Tablo 1 : Türkiye'nin Dış Ticaret Veri ve Göstergeleri (1980-2001) (Milyon Dolar)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET AÇIĞI	İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI %
1980	2.910	7.909	-4.999	36.8
1981	4.703	8.993	-4.230	52.6
1982	5.746	8.843	-3.097	65.0
1983	5.728	9.235	-3.507	62.0
1984	7.134	10.757	-3.623	66.3
1985	7.958	11.343	-3.385	70.2
1986	7.457	11.105	-3.648	67.1
1987	10.190	14.158	-3.968	72.0
1988	11.668	14.335	-2.273	81.0
1989	11.625	15.792	-4.167	73.6
1990	12.959	22.302	-9.343	58.1
1991	13.593	21.047	-7.454	64.9
1992	14.715	22.871	-8.156	64.4
1993	15.349	29.429	-14.080	52.2
1994	18.106	23.270	-5.160	77.8
1995	21.637	35.709	-14.072	60.6
1996	23.224	43.627	-20.402	53.2
1997	26.246	48.657	-22.412	53.9
1998	26.974	45.921	-18.947	58.7
1999	26.588	40.691	-14.103	65.3
2000	27.774	54.502	-26.728	50.9
2001	31.186	40.506	-9.320	77.0

Kaynak : İSO, Türkiye Ekonomisi 2002, ISSN 1303-4030, s. 106.

İhracatın ithalatı karşılama oranına bakıldığında 1988 yılına kadar bu oranda bir artış meydana gelmiş, 1988 yılından sonra %81 ile maksimum değere ulaşmıştır. 1988 yılından sonra ihracatın ithalatı karşılama oranı hızla düşmeye başlamış, 1991 yılından sonra ise çok düşük oranda artışlar meydana gelmiştir. 1993 yılında bu oran %52.2 olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılında tekrar artarak %77.8 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılına kadar düşüşle seyreden bu oran 2001 yılında artarak %77.0 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2 : Gayri Safi Milli Hasıla İçinde İhracatın Payı (1980-2001)

YILLAR	İHRACAT/GSMH(%)
1980	4.1
1981	6.6
1982	8.8
1983	9.2
1984	11.5
1985	11.5
1986	9.6
1987	11.6
1988	12.8
1989	10.6
1990	8.6
1991	9.2
1992	9.5
1993	9.1
1994	13.7
1995	12.7
1996	16.5
1997	13.6
1998	13.0
1999	14.3
2000	13.8
2001	21.1

Kaynak : DİE. Türkiye İstatistik Yılığ 1996, DPT Temel Ekonomik Göstergeler (1950-1998), İTO Ekonomik Rapor 2002’deki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1980 yılında ihracatın GSMH içindeki payı %8.6, 1988’de %12.8, 1993 de %9.1, 1996 yılında ise %16.5’dir. 1997 ve 1998 yıllarında ise bu oranlar %13.6 ve %13.0’a gerilemiştir. İhracatın, Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payına baktığımızda en yüksek değer 2001 yılında %21.1 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3 : 1980, 1990, 1999 ve 2000 Yılı Dünya ve Türkiye İhracatının Sektörel Dağılımı (Yüzde Paylar)

	1980		1990		1999		2000	
	Dünya	Türkiye	Dünya	Türkiye	Dünya	Türkiye	Dünya	Türkiye
TARIM ÜRÜNLERİ	15,0	64,6	12,2	25,5	9,9	16,7	9,0	13,9
Gıda Ürünleri	11,2	51,1	9,3	22,4	8,0	15,4	7,2	12,8
Hammaddeler	3,8	13,6	2,9	3,0	2,0	1,3	1,9	1,1
MADENCİLİK ÜRÜNLERİ	28,5	9,5	14,2	6,8	10,2	4,1	13,1	4,2
Maden Cevher.	2,1	6,9	1,6	2,7	1,0	1,6	1,0	1,6
Yakıtlar	23,7	2,0	10,5	2,3	7,3	1,3	10,2	1,2
Demir dışı metaller	2,6	0,5	2,1	1,8	1,8	1,2	1,9	1,3
SANAYİ ÜRÜNLERİ	55,1	25,8	70,5	67,7	76,5	79,0	74,9	81,7
Demir-Çelik	3,9	1,0	3,1	11,5	2,3	6,5	2,3	6,7
Kimyasal Ürünler	7,7	1,6	8,7	5,8	9,6	4,2	9,3	4,5
Diğer Yarı Mamul Sanayi	4,1	3,6	7,8	5,2	7,6	7,7	7,3	8,2
Makine ve Ulaşım Araçları	29,8	2,9	35,8	6,6	41,9	18,9	41,5	20,7
Otomotiv Ürünleri	6,4	1,7	9,4	1,2	10,0	5,4	9,2	5,5
Büro ve Haberleşme Cihazları	2,9	0,1	8,8	2,0	14,1	3,1	15,2	3,7
Diğer Mak. Ve Ulaşım Araç.	20,5	1,0	17,6	3,4	17,8	10,4	17,1	11,5
Tekstil	2,8	11,8	3,1	11,1	2,7	13,1	2,5	13,3
Hazır Giyim (Deri dahil)	2,0	4,5	3,2	25,7	3,4	24,5	3,2	23,7
Diğer Tüketim Malları	4,2	0,5	8,9	1,9	9,0	4,1	8,8	4,6
DiĞER ÜRÜNLER	1,4	0,0	3,1	0,0	3,4	0,2	3,0	0,2
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

<http://www.dtm.gov.tr/ead/strateji/Strateji.doc>

1980 yılındaki Türkiye ve dünya sektörel ihracat yapısı incelendiğinde, dünya ihracatı ile Türkiye ihracatının sektörel dağılımının önemli ölçüde farklı olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ihracatında en büyük payı %65'lik oranla alan tarım ürünlerinin (gıda dahil) dünya ihracatındaki payı (%15) ile karşılaştırıldığında çok yüksek görünmektedir. Türkiye'nin ihracatının ikinci büyük ürün grubunu ise, 1980 yılı itibariyle %12 oranındaki payı ile "tekstil" ürünleri oluşturmaktadır. Diğer ürün grupları ihracatında ise Türkiye'nin 1980 yılında "yok" sayılabilecek bir konumda olması, 1980 yılı başında ihracatın kompozisyonunun iki ürün grubuna aşırı ölçüde bağlı olduğunu (tarım ve tekstil) ortaya koymaktadır.

1980-2000 döneminde, Türkiye'nin ihracatının sektörel yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiş ve tarım ürünlerinin (gıda dahil) 1980 yılında %65 olan payı, 2000 yılında %14'e gerilerken, sanayi ürünlerinin payı %26'dan %82'ye yükselmiştir.

Türkiye'nin 2000 yılı ihracatı içinde önemli yere sahip ürün grupları sırasıyla; hazır giyim (%23,7), tarım (gıda dahil) (%13,9), dokumacılık ürünleri (%13,3), makine ve ulaşım araçları (%20,7) ve demir-çelik (%6,7) olmuştur.

1990-2000 yılları arasında %10'luk bir büyüme performansı ile sanayi ürünleri ihracat içerisindeki payını da artırmıştır. Sanayi ürünleri ihracatı içinde en hızlı gelişen ürün grubu ise, anılan dönem zarfında %23,6 oranında büyüyen işlenmiş deri ve deri mamulleri ile %21 oranında büyüyen makine ve ulaşım

araçları (özellikle otomotiv ürünleri, elektrikli ve elektronik makine ve cihazlar) ve diğer tüketim malları olmuştur.

1980 sonrası dönemde, hammadde ve emek yoğun mal ihracatının artması şeklinde yaşanan gelişmeler, makul bir gelişme olarak kabul edilebilirse de 15 yılı aşan bir süreçte, birkaç sektöre bağımlı hale gelen bir yapının, yeterince olumlu bir gelişme olmadığını kabul etmek gerekmektedir. Bu nedenledir ki, ihracatın bağımlı olduğu tekstil ve hazır giyim ile demir-çelik gibi sektörlerde yaşanan sıkıntılar, etkisini tüm ihracat üzerinde hissettirmektedir. 1980’den itibaren uygulanan politikalar neticesinde önemli oranda artış gösteren ihracatın, sanayileşmenin ilk aşamaları olarak kabul edilen tekstil-hazır giyim sektöründe gerçekleştirdiği atılımın bir benzerini 2000’li yıllarda başka sektörlerde de gösterebilmesi, Türkiye’nin yatırım-üretim-ihracat politikalarının dünya ticaretinde yaşanan sektörel gelişmelere paralel bir şekilde belirlenmesiyle mümkün olabilecektir. (<http://www.dtm.gov.tr/ead/strateji/Strateji.doc>).

Tablo 4 : Türkiye'nin 1990-1999-2000 İhracatının Bölgesel Yapısı

	1990		1999		2000	
	Milyon \$	Yüzde Pay	Milyon \$	Yüzde Pay	Milyon \$	Yüzde Pay
A. OECD ÜLKELERİ	9.069	70,0	18.056	67,9	18.985	68,4
AB Ülkeleri	7.177	55,4	14.348	54,0	14.510	52,2
EFTA Ülkeleri	333	2,6	362	1,4	324	1,2
Diğer OECD Ülkeleri	1.508	11,6	3.346	12,6	4.151	14,9
B. OECD ÜYESİ OLMAYAN	3.890	30,0	7.751	29,2	8.790	31,6
Avrupa + BDT Ülkeleri	1.011	7,8	2.736	10,3	3.007	10,8
Afrika Ülkeleri	748	5,8	1.657	6,2	1.373	4,9
Amerika Ülkeleri	42	0,3	243	0,9	247	0,9
Ortadoğu Ülkeleri	1.611	12,4	2.204	8,3	2.211	8,0
Diğer Asya Ülkeleri	451	3,5	696	2,6	672	2,4
Diğer Ülkeler	27	0,2	215	0,8	1280	4,6
C. TÜRKİYE SERBEST	51	0,4	780	2,9	983	3,5
GENEL TOPLAM	12.959	100,0	26.587	100,0	27.775	100,0
Özel Ülke Grupları						
Karadeniz Ekonomik	239	1,8	2.172	8,2	2.368	8,5
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	545	4,2	866	3,3	874	3,1
Bağımsız Devletler Topluluğu	0	0,0	1.532	5,8	1.649	5,9
Türk Cumhuriyetleri	155	1,2	574	2,2	844	3,0
İslam Konferansı Teşkilatı	2.348	18,1	3.948	14,8	3.568	12,8

<http://www.dtm.gov.tr/ead/strateji/Strateji.doc>

İhracatımızın ülkelere göre dağılımın incelediğimizde, büyük bir bölümünün OECD Ülkeleri ile gerçekleştirildiği görülmektedir.

1990’lı yıllarda Türkiye ihracatının bölgesel dağılımı ile dünya ithalatının bölgesel dağılımı karşılaştırıldığında, dünya ithalatında önemli paya sahip olan Kuzey ve Latin Amerika ile Asya bölgelerinde makul düzeyde pazar payına ulaşamadığı görülmektedir. Diğer taraftan, Türkiye’nin yakın çevresinde yer alan ülkelerle ticari ilişki yoğunluğunun daha fazla olmasından ötürü, eski Doğu

Bloku, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin ihracat içindeki payının dünya ortalamasının üstünde gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 5 : İhracatın Teknolojik Yapısı
YÜZDE PAYLAR

Dünya İhracatı	1980	1985	1990	1995	1996
Doğal Kaynak Yoğun	19,5	19,3	15,6	14,0	13,7
Düşük Teknoloji Yoğun	25,3	23,4	23,7	22,0	21,4
Orta Teknoloji Yoğun	38,6	37,2	38,5	36,9	37,2
Yüksek Teknoloji Yoğun	16,6	20,1	22,2	27,1	27,7
Diğerleri	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Türkiye'nin İhracatı	1980	1985	1990	1999	2000
Doğal Kaynak Yoğun	73,6	37,7	30,4	19,5	16,6
Düşük Teknoloji Yoğun	20,9	48,1	55,2	55,0	55,4
Orta Teknoloji Yoğun	4,7	12,1	10,0	15,7	16,7
Yüksek Teknoloji Yoğun	0,8	2,1	4,3	9,7	11,3
Diğerleri	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

<http://www.dtm.gov.tr/ead/strateji/Strateji.doc>

Türkiye'nin ihracatı, malların teknolojik sınıflarına göre son 20 yıl itibariyle incelediğinde; 1980 yılında %73,6 olan doğal kaynak yoğun malların payının süratle düşerek 2000 yılında %16,6'ya gerilediği görülmektedir. Türkiye'nin aksine 1980'de dünyada doğal kaynak yoğun malların ihracatı toplam ihracatın beşte birini oluşturmaktadır. Ancak yıllar itibariyle yaşanan gelişmeler Türkiye'nin ihracatının yapısını dünya trendine çok yaklaştırmıştır. Doğal kaynak yoğun ürünler, canlı hayvan ve gıda maddeleri, sular, alkollü içkiler, tütün ve mamulleri, yenilmeyen ham maddeler (Örneğin; kauçuk, deri, metal cevherleri ve döküntüleri), mineral maddeler, petrol ürünleri, petrol gazları, doğal gaz, hayvansal ve bitkisel yağlar vb. mallardan oluşmaktadır.

1980 yılında Türkiye'nin doğal kaynak yoğun mallar ihracatının payı % 74'ler civarındayken, orta derecede teknolojiyle üretilen malların ihracatının payı sadece %4,7 idi. 2000 yılına gelindiğinde ise bu iki grubun ihracatının payı aynı düzeye gelmiştir. Öte yandan dünya ticaretinin üçte birinden fazlası 1980 yılından bu yana orta teknoloji yoğun mal grubunda meydana gelmektedir.

Türkiye'nin ihracatının günümüzde yarısından çoğunu düşük teknoloji yoğun mallar oluşturmaktadır. Son yirmi yılda düşük teknoloji yoğun malların ihracat içindeki payı %20,9'dan %55,4'e yükselmiştir. Oysa dünyada bu tür malların payı az da olsa gerileyerek %20'lere düşmüştür. Düşük teknoloji yoğun mallar; genel olarak tekstil elyafı ve mamulleri, metal dışı mineral mamulleri, demir-çelik, hazır deriler, giyim eşyaları, ayakkabılar, mobilyalar, seyahat eşyaları, fotoğraf sinema vb. alet ve cihazları, ısıtma ve aydınlatma cihazlarından oluşmaktadır.

Türkiye’nin ihraç ettiği mallar arasında yüksek teknoloji yoğun ürünler; en düşük paya sahiptir. Başlıca yüksek teknoloji ihtiva eden ürünler arasında ise, büro makineleri, elektrikli makineler ve cihazlar (Örn: Radyo-tv, telefon telsiz vb. cihazlar, elektronik devreler, kablolar), dürbünler, teleskoplar, tıbbi cihaz ve eşyalar, vitaminler ve ilaçlar sayılabilir. Bu grubun ihracatı 1980 yılında yok denecek kadar az iken (%0,8) 2000 yılında %11,3’e ulaşmıştır. Dünyada ise ihracatta yüksek teknoloji yoğun ürünlerin payı %17’den %28’e yükselmiştir (<http://www.dtm.gov.tr/ead/strateji/Strateji.doc>).

2. TÜRKİYE’NİN İTHALATI

İthalatımız 1980 yılından başlatılan serbestleştirme yanında, Dünya ham petrol fiyatlarında ortaya çıkan gelişmeler, ekonominin büyüme hızı ve kur politikası gibi faktörlerin de etkisi altında kalmıştır. İthalattaki artış hızı yıllar itibari ile sürekli değişkenlik göstermiştir. Kısıtlamaların kısmen kaldırılması, sınırlı da olsa liberasyona geçilmesi dolayısıyla, ithalat 1980 yılında %56 oranında, 1981 yılında %13 oranında artmıştır (TOBB, 1992: 198-202). Bu uygulama ile ekonominin kademeli olarak dışa açılması, ithalattaki bürokrasinin azalması, tüketicinin fiyat ve kalite açısından korunması amaçlanmıştır.

Korumacılık politikasının en önemli araçlarından sayılan sabit döviz kuru uygulamasının daha önce terk edilmesi yanında, son olarak kotalarında kaldırılmasıyla ekonominin dışa açılması konusunda bir adım daha atılmıştır.

1980 yılında yatırım mallarının ithalat içinden aldığı pay %20, tüketim mallarının aldığı pay %2.1, hammaddenin aldığı pay ise %79.7 olarak gerçekleşmiştir. 1980 yılından sonra tüketim mallarının ithalat içindeki payı giderek azalmıştır. Hammadde ithalatımızın payında dönem içinde meydana gelen azalma ise, bazı yıllarda ham petrol ithalatımızda ortaya çıkan düşüş yanında, dünya petrol fiyatlarının bu dönemde genellikle bir gerileme sürecine girmiş olmasıyla açıklanabilir. Petrol ithalatımızın toplam ithalat içinde 1980’de %33 olan payının 1990’da %15.6’ya, 1993’de %9.1’e düşmüş olması bunun bir göstergesidir (HDTM, 1993: 54).

Türkiye’nin ithalatı ile dünya ithalatı arasında paralellik, 2000 yılında, 1980 yılına göre önemli oranda artmıştır. Bu durum, 1980 öncesinde dışarıya büyük ölçüde kapalı olan ülke ekonomisinin giderek dışa açıldığı ve dünya ekonomisine entegre olduğunu göstermektedir.

Tarım ürünleri ithalat artışında, her yıl artan nüfusa ve talebe rağmen tarım ürünleri üretim miktarlarının istenilen seviyede artırılamaması, zaman zaman yaşanan olumsuz iklim koşulları, bitki ve hayvan hastalıkları nedeniyle üretimde meydana gelen düşüşler, tüketici tercihlerinin değişimi ve bazı temel tarım ürünlerinin iç piyasa fiyatlarının kontrol altında tutulabilmesi için ithalatın terbiyevi amaçlarla kullanılması önemli rol oynamışsa da, artışın asıl nedeni, tarımsal ham madde ithalatında imalat sanayinin girdi talebinin artması ve bu artan talebin yurt içi üretimle karşılanma imkanının olmamasıdır.

Türkiye’nin ithalatında belirli ülke/ülke grupları veya bölgeler bazında bir yoğunlaşma görülmektedir. Kuşkusuz bunda, ekonomik, coğrafi, tarihsel ve

kültürel faktörler etkili olmaktadır. Ekonomik açıdan ele alındığında, Türk sanayinin mevcut yapısı, teknolojik donanımı ve ithal girdi bağımlılığı doğal olarak, sanayi kesimini yabancı kaynaklara yöneltilmektedir. Örneğin, sanayi üretimi teknolojik açıdan gelişmiş ülkelere, ham petrol açısından ise Ortadoğu ülkelerine bağımlılık söz konusudur. Ayrıca, gerek Avrupa gerek Ortadoğu ile olan coğrafi yakınlık, taşıma masraflarının etkisi ile ithalatın bu bölgelerden yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla, çoğunlukla gelişmiş ülkelerin içinde yer aldığı Batı Avrupa grubu ile Ortadoğu bölgesinin ithalatımız içindeki payı önemli ölçüde yüksektir.

1980 yılından bu yana sürdürülmekte olan ve son yıllarda yapılan değişikliklerle hız kazanan ithalatta liberasyonun getirdiği serbestlik ve aşırı değerlenmiş Türk Lirası politikası ithalatta 1990 yılından itibaren patlamaya neden olmuştur. Uygulanan politikalar sonucunda son yıllarda ithalatımızın ihracat gelirlerinin çok üstünde gelişme göstermesi, dış ticaret açığının endişe yaratacak ölçüde büyümesine neden olmuştur.

İthalatta liberasyonun başarılı olabilmesi için ilk aşamada Türk Lirasının aşırı değerlenmesi önlenmelidir. Tüketim malları ithalatında meydana gelen artış dikkate alındığında, bu alanda liberasyonun yavaşlatılmasının gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Anti-damping kanunu uygulamaları düzgün ve hızlı işletilmeli, ucuz ithalat ile sanayimizi baltalama girişimleri önlenmelidir.

3. İHRACAT POLİTİKASI ARAÇLARI VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

İhracatımızın temel sorunları üç başlık altında toplanabilir:

-Sektörel bağımlılık: Özellikle 1980 sonrası 15 yıllık bir dönemde ihracat belli başlı bir kaç sektöre bağımlı hale gelmiştir (sanayi ürünleri ihracatının dokuma-giyim ve demir çelik ürünleri ihracatına bağımlı olması...).

-Bölgesel bağımlılık: Dünya ticaretinde ağırlığı azalan Batı Avrupa bölgesine bağımlılığımız artmış, ağırlığı artan Amerika kıtası ve Sıya bölgelerinde yeterli artış sağlanamamıştır.

-İstikrarlı ihracat artışının sağlanamaması: Makro ekonomik dengeler istikrar bir artışı engellemektedir.

a-Pazara Giriş Stratejisi

Dünya ticareti 20.yüzyılın ikinci yarısında olağanüstü hızlı bir gelişme göstermiştir. Dünya ticaretinde yaşanan bu hızlı gelişmede, ülkeler arasında ikili ve çok taraflı platformlarda ticaretin liberalleştirilmesine yönelik gösterilen çabaların hiç kuşkusuz önemli payı bulunmaktadır.

GATT, Uruguay Round ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün kurulması dünya ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik çabalarda önemli ve kararlı bir aşamayı oluşturmuştur. Ancak, bugün halen mal, hizmet, sermaye ve kişilerin serbest dolaşımına yönelik çok çeşitli pazara giriş engelleri bulunmaktadır. Söz konusu engeller arasında klasik gümrük tarifelerinin yanı sıra ticarete teknik engeller, sübvansiyonlar, kamu alımları, miktar kısıtlamaları, menşe kuralları gibi

tarife-dışı engeller bulunmaktadır. Ayrıca, ülkeler arasında gittikçe artan entegrasyonla birlikte, yatırım koşulları, ulusal düzenlemeler, rekabet uygulamaları ve pazarların işleyişindeki yapısal farklılıklar da gümrüklerin gerisinde karşılaşılan engelleri oluşturmaktadır.

Söz konusu engellerin bertaraf edilebilmesi için bir yandan mevcut ikili ve çok taraflı anlaşmalardan kaynaklanan hakların çok iyi kullanılması, diğer yandan daha fazla pazara giriş imkanı sağlayacak uluslararası zeminler oluşturulması yönünde çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Böylece global pazarlarda ihracatçımıza eşit şartlarda rekabet edebilme ve dünya ihracatından daha fazla pay alma imkanı sağlanacaktır. Bu amaca ulaşmak için birbiriyle koordineli, birbirini tamamlayan ve geniş kapsamlı politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu politikaların tamamı pazara giriş stratejisi olarak adlandırılabilir.

Çağımızın bilgi teknolojisi çağı olması nedeniyle, uluslararası ticarete rekabet edebilirlik açısından da “bilgi” ön plana çıkmaktadır. Uluslararası piyasalarda yaşanan gelişmeler hakkında anında bilgiye sahip olmak ve bu bilgiyi doğru şekilde kullanmak, rekabet edebilirliğin önemli bir unsuru haline gelmektedir. Bu nedenle, pazara giriş stratejilerinin esasını hızlı bir şekilde bilgi alış verişi oluşturmaktadır. Dünyada ticaretin liberalleştirilmesi konusunda yaşanan gelişmelere paralel olarak, Türkiye de kendi pazarını dış ticarete açarken, daha fazla dünya ticaretinden pay alabilmek için bilginin esas alındığı bir pazara giriş stratejisine ihtiyaç duymaktadır.

Türkiye için oluşturulacak pazara giriş stratejisinin ilk aşamasında elektronik ortamda bir pazara giriş veri tabanı oluşturulmalıdır. Türkiye’nin çıkarları doğrultusunda önemli ihraç pazarları seçilerek, bu pazarlarda karşılaşılan ticaret engellerinin tümü tespit edilmelidir. Bu aşamada, seçilen pazarlarla ilgili olarak Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın ve bağlı kuruluşlarının elindeki bütün bilgiler bir araya getirilmelidir. Eksik bilgilerin temini konusunda Dış temsilciliklerimizden faydalanılmalıdır. Ticaret müşavirlikleri veri tabanının kurulması aşamasında eksik bilgilerin temini için başvurulması gereken ve bilgilerin güncelleştirilmesi aşamasında da sürekli olarak faydalanılması gereken sistemin önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar. Veri tabanının ilk örneği oluşturulduktan sonra sektörlerin kullanımına açılarak, firmaların ilgili pazarlarda karşılaştıkları veri tabanında yer almayan engeller konusunda anılan Müsteşarlığa hızlı bir şekilde bilgi vermeleri istenmelidir.

Sistemin çift yönlü olarak çalışması için firmalara, mevcut ikili ve çok taraflı anlaşmalardan kaynaklanan hakları ve yükümlülükleri duyurularak, söz konusu uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmemesinden veya bazı alanların uluslararası kurallarla düzenlenmemiş olmasından kaynaklanan engeller konusunda firmalar ile karşılıklı olarak ve hızlı bir şekilde bilgi akışı sağlanmalıdır.

Stratejinin ikinci aşamasını, karşılaşılan ticaret engellerinin mevcut ikili anlaşmalar ve çok taraflı anlaşmalar çerçevesinde çözümüne yönelik uygun yöntemlerin tespit edilmesi oluşturmaktadır. Bundan önceki bölümlerde belirtilen

amaçlar doğrultusunda, Türkiye için oluşturulacak pazara giriş stratejisinde ikili ve çok taraflı olmak üzere iki temel politika aracı kullanılmalıdır (OĞUZ, 2000, www.dpt.gov.tr)

b-İhracata Yönelik Devlet Yardımları

Çok genelleştirilmiş bir yaklaşımla, ihracat yardımları (desteği), ihracatçının, ihraç edeceği malın üretim öncesinden başlanarak üretim, pazarlama ve nihai tüketiciye ulaşma sürecinde çeşitli yöntemlerle özendirilmesidir (TÜRK EXİMBANK, 1997: 13-14).

İhracata yönelik devlet yardımlarının temel amacı, KOBİ niteliğindeki firmalarımız başta olmak üzere, ihracatçı firmalarımızın ihracata yönelik faaliyetlerini gerek üretim, gerekse pazarlama aşamalarında destekleyerek, uluslararası pazarlarda karşılaştıkları sorunların giderilmesine yardımcı olmak ve rekabet gücü kazanmalarına olanak sağlamaktır (TOBB, 2001: 2-29).

Türkiye İhracat Kredi Bankası/Türk Eximbank, 1987 yılında, Türkiye'nin artan ihracat potansiyelinin desteklenmesi amacıyla resmi ihracat destek kurumu olarak kurulmuştur. Türk Eximbank'ın temel amacı; ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslararası ticarete paylarının artırılması ve girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması, ihracatçıları ile yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence kazandırılması, yurt dışında yapılacak yatırımlar ile ihracat amaçlı yatırım mallarının desteklenip teşvik edilmesidir (FORUM, 2001: 40-41).

Vergi sistemimizde KDV uygulamasına geçildikten sonra ihracatçıları KDV istisnasından yararlandırılmıştır. Yürürlükte olan destek sistemimizde eski adıyla "Teşvik Belgeli İhracat Teşvikleri" yeni adıyla "Dahilde İşleme Rejimi"¹dir. Türkiye'nin uluslararası anlaşmalarına uygun olarak ihracata dayalı nakit teşvikler 1994 yılı sonundan itibaren kaldırılmıştır. Bunun yerine 11.01.1995 tarihinde yayınlanan karar ile "İhracata Yönelik Devlet Yardımları" yürürlüğe girmiştir (AYHAN, 2000: 21).

Tablo 6 : Eximbank'ın Kısa Vadeli Kredilerinin Sektörel Dağılımı(%)

	1997	1998	1999	2000	2001
Deri/Tekstil/Hazır Giyim	49	49	51	51	46
Makine/Elektrikli Cihazlar	11	9	7	12	11
Demir-Çelik	9	7	6	7	7
Gıda/Tarım/Hayvancılık	10	11	11	9	10
Diğer	21	24	25	21	26
TOPLAM	100	100	100	100	100

www.dpt.gov.tr

¹ ihraç ürünlerinin üretimi için ithal edilen ve ithali gümrük vergisine tabi girdilere gümrük muafiyeti sağlayan ihracatı teşvik politikası aracıdır. Firmalar, ihraç edilmesi düşünülen malların üretiminde kullanılacak olan hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul, ara malı ve ambalaj malzemelerinin başta çeşitli vergisel yüklerden muaf olmak üzere ve devlete ihracat taahhüdünde bulunmak koşuluyla, çeşitli kolaylıklar ve teşviklerden yararlanabilirler. Teşviklerden yararlanabilmek için Dahilde İşleme İzin Belgesi alınması zorunludur.

Tablo 6’nın incelenmesinden de görüleceği üzere, tekstil ve konfeksiyon sektörü ihracatın içindeki payının da üstünde pay almakta ve Eximbank kredilerinden etkin olarak yararlanmaktadır. Kredileri en az kullanan sektör demir-çelik sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

İhracata yapılan destekler teşvik edici nitelikte olmalı, işletmelerin ürün kalite ve standartlarını artırmalı, ürün geliştirmeye yönelik taleplerini karşılayıcı, istihdam yapılarını özendirici, girdi maliyetlerini azaltıcı nitelikte olmalıdır.

Devletin ihracata yönelik yardımları artırması, faiz oranlarını düşürmesi ve bu tür yardımlardaki bürokrasiyi azaltması gerekmektedir. Bu konuda atılacak adımlar ihracatçılar kadar ülke açısından da son derece önemlidir. Döviz en çok ihtiyacın olduğu bir ortamda ihracatçıların desteklenerek dövizlerin ülkeye girişi kolaylaştırılmalıdır. Bu, ülkede yaşayan bireylerin refahı açısından da önem arz etmektedir.

c-Kur Politikası

Döviz kuru politikasının dış ticaret üzerindeki etkinliğini azaltan faktörlerden biri yansıma konusundaki kayıplardır. Kur ayarlamaları sonucu ihracat sektörleri lehine gelişen nispi fiyatlar aynı oranda ithalat sektörleri aleyhinde gelişir. Yani bu politika ihracatçıların gelirlerini ithalatçıların ise maliyetlerini artırır. Kur değişimleri ihracatçıların gelirlerine ve ithalatçıların maliyetlerine yansiyabildiği oranda ihracat açısından teşvik edici, ithalat açısından ise caydırıcı olabilecektir. Bu politikanın dış ticaretin nispi karlılığı üzerindeki etkinliği yansıma konusundaki kayıplar oranında azalacaktır.

Dış ticaret dengesini iyileştirmek amacıyla düşük değerlenmiş kur politikası izlenen dönemlerde (TL ile ifade edilen ihracat ve ithalat fiyatlarının yükseldiği dönemlerde) yabancı para birimi ile ifade edilen ihracat ve ithalat fiyatlarının düşmesi (yansıma konusundaki kayıpların artması), bu politikanın nispi fiyatları ihracatçı sektörler lehine ve ithalatçı sektörler aleyhine çevirme gücünü zayıflatacaktır. Böylece düşük değerlenmiş kur politikası ile dış denge üzerinde sağlanması amaçlanan olumlu etki zayıflayacak ve yansıma konusundaki kayıplar oranında kur politikası etkisiz hale gelecektir.

Özellikle dış ticaret dengesinin iyileştirilmesi amacıyla düşük değerlenmiş kur politikası izlenen dönemlerde, ihracatçı sektörlerin dış piyasalarda rekabeti sürdürebilmeleri için, TL bazında sağladıkları nispi fiyat avantajının bir kısmını ya da tamamını dış piyasalara yansıtmak zorunda kaldıklarını göstermektedir. Ülke ekonomisinin ithalata olan yüksek bağımlılığı nedeniyle bu zorunluluğu dış satımcıların hissetmemesi, düşük değerlenme gibi ithalatı pahalılaştırıcı politikalar da ithalatı veya dolarla ifade edilen ithalat fiyatlarını kısmaktan çok yurtiçi fiyat düzeyinin artmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla düşük değerlenmiş kur politikası hem ihracat hem de ithalat açısından kendisinden beklenen performansı gösterememekte, ancak ekonomiye yük olmaktadır. Benzer şekilde aşırı değerlenmiş bir kur politikası, TL bazında ihracatı pahalılaştırmasının yanı sıra yine ulusal parayla ifade edilen ithalatı

ucuzlatacağından yerli üretimin rekabet gücünü zayıflatarak ülkede bir tüketim toplumu ortaya çıkaracaktır. Bu durum ülkeyi daha uzun vadede daha büyük oranlarda dışa bağımlı hale getirecektir.

Türkiye ekonomisinin dış ticaret politikasıyla uyumlu en uygun kur politikası “denge döviz kuru politikası”dır. Böyle bir politika hem aşırı değerlenmenin hem de düşük değerlenmenin ithalat ya da ihracat açısından yaratacağı olumsuz yansımaları da taşımayacaktır (ZENGİN, 2000, www.dpt.gov.tr).

d-Euro ve Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi

Euro'nun, Para Birliğine üye ülkelerin oluşturduğu Euro bölgesine en temel katkısının büyüme oranını yükseltmesi olacağı ileri sürülmektedir. Euro bölgesine tek para biriminin kullanılmasıyla oluşacak mikro ekonomik etkinlik kazanımlarının ve makro ekonomik istikrarın büyümeyi olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Tek para biriminin kullanılmasıyla Euro bölgesinde döviz kurlarındaki belirsizliğin ve paraların değişim maliyetlerinin yarattığı yıllık gayri safi yurtiçi hasılanın %0,5-1'i arasında tahmin edilen kayıpların ortadan kalkacağı tahmin edilmektedir.

Öte yandan, Euro bölgesinde döviz kurlarının elimine edilmesi, para ve maliye politikalarına daha büyük ölçüde disiplin kazandırılmasıyla faiz oranları bünyesinde yer alan risk priminin düşeceği ve bölgede yatırımın özendirileceği düşünülmektedir. Risk priminin %0,5 puan düşmesinin uzun dönemde bölge ekonomilerinin büyümesine %5-10 arasında katkı yapacağı tahmin edilmektedir.

Topluluk içindeki büyümenin artması ve iş çevrimlerinin farklılaşması, Türkiye ve ihracatçı ülkeler açısından olumlu olarak değerlendirilse de Euro'nun bölgedeki artan talebin yönünü dışarıdan çok içeriye yöneltme ihtimali bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir.

Maastricht Kriterleri (kısa ve uzun vadeli faiz oranları, enflasyon, kamu açıkları ve devalüasyon yapıp yapmama koşulları), bir anlamda tek para sistemine geçilirken Euro bölgesinde mal ve para piyasalarında fiyatları birbirine yaklaştırarak kabul edilebilir bir marjda “tek”leştirmeyi, kamunun da bu fiyatlara müdahale yetisini sınırlandırmayı amaçlamıştır.

Euro'nun yürürlüğe girmesi, Avrupa'yı orta ve uzun vadede, büyüyen, büyürken görece olarak içine kapanan, büyük ölçekli firmaların hakim olduğu, belirli sektörlerin belirli bölgelerde yoğunlaştığı, çok daha etkin ve rekabet gücü çok daha yüksek bir piyasaya dönüştürmesi beklenmektedir.

AB'deki bu yapı Türkiye'nin daha uygun koşullarda ithalat yapmasına yol açabilir. Ancak aynı yapı ihracatta çok güçlü rekabetle karşı karşıya kalınması anlamına gelmektedir. Türkiye'nin AB'ye yönelik tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatında yalnızca coğrafi yakınlık ve fiyat avantajını kullanarak istikrarlı bir büyüme sağlaması güçleşmektedir.

Türkiye, yeni ticarileşmekte olan makine teçhizat, beyaz eşya ve otomotiv sektörlerinde önceki yıllarda bu sektörleri ticarileşen ülkelere göre, çok daha zor

koşullarla karşı karşıyadır. Bu şartlar altında pazarlamanın firma düzeyinde ciddi şekilde ele alınıp rekabet gücünün önemli bir unsuru olarak kavranması önem kazanmaktadır. Politika düzeyinde ise Türk firmalarının AB piyasasına yatırımlarının özendirilmesi, şirket birleşmelerinin teşvik edilmesi ve şirket ölçeğinin büyütülmesi ciddiye alınması gereken seçenekler olarak görülmektedir (ALKAÇAR, 2000, www.dpt.gov.tr)

e-Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Türkiye 1954 yılında Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununu çıkarmasına rağmen, sosyal, siyasal ve ekonomik istikrarın gereği gibi tesis edilememesi sebebiyle yabancı sermaye yatırımlarından beklenen ölçüde yararlanamamıştır.

Her şeyden önce yabancı sermaye yurt içi tasarruflara ilave katkı sağlamakta, ev sahibi ülkenin yatırım/üretim potansiyelini artırmaktadır. Bu fayda, Türkiye gibi kamu harcamalarının ekonomik istikrarsızlıkların nedenleri arasında yer aldığı gelişmekte olan ülkelerde büyük önem arz etmektedir. Diğer taraftan DYSY istihdamın artırılmasında, teknoloji transferi, know-how, yabancı ortağın sahip olduğu uluslararası dağıtım kanallarına erişim imkanı ve farklı yönetim-organizasyon şekillerinin ülkeye transferinde bir araç olarak düşünülmektedir.

Türkiye’de DYSY’nin artırılması için öncelikle makro ekonomik istikrarın sağlanması, kamu açıklarının önlenmesi ve enflasyonun makul seviyelere çekilmesi gerekmektedir. Türkiye’de devam eden ekonomik istikrarsızlıklar Türk firmalarının dünya pazarlarında kalıcı olmasına, yabancı firmalarla stratejik ortaklıklar kurmasına ve marka yaratmalarına olumsuz yönde etki etmektedir.

Aslında, yabancı sermayenin Türkiye’ye girişte karşılaştığı önemli sayılabilecek bir problemi bulunmamaktadır. Şikayetleri, faaliyete başladıktan sonra karşılaştıkları ve karşılaşacakları sorunlara ilişkin olmaktadır. Bu da, yüzde yüz yerli sermayeli şirketlerin de yatırım ve işletme dönemine ilişkin olarak aynı sorunlarla karşı karşıya olması demektir. Söz konusu sorunlara, sadece yabancı sermaye girişini artırmak için değil, aynı zamanda yerli sermayenin daha verimli çalışabileceği ortamın hazırlanması için de çözüm yolu bulunmalıdır.

Başta enerji olmak üzere girdi maliyetleri yüksektir, Türkiye’nin değil yabancı sermaye, yerli sermayenin dahi yatırım yapamayacağı bir dönemece girmiştir, şartların bir an önce iyileştirilmesi gerekmektedir.

Vergi mevzuatı sadeleştirilmesi ve vergi tabanın yaygınlaştırılması, hukuki sisteminin ve adalet mekanizmasının işleyişindeki aksaklıkların giderilmesi, kamunun karar alma sürecinin şeffaflaştırılması, teşvik sisteminde daha net/belirgin teşviklerin yer alması, yurtdışındaki vatandaşların Türkiye’de yatırım yapmaya teşvik edilmeleri bu amaçla alınması gereken önlemler arasındadır (<http://www.dtm.gov.tr/ead/strateji/Strateji.doc>).

f-Teknoloji

Teknoloji politikaları, “teknolojik değişim sürecini etkilemek amacıyla devletin ekonomiye müdahalesini içeren politikalar bütünü” olarak tanımlanmaktadır (TAYMAZ, 1993: 551).

Bilim ve teknoloji politikalar bağlamında batılı ülkelerde izlenen politikalar; misyona yönelik politikalar ve teknolojik yayılmaya yönelik politikalar ile uzak doğu ülkelerinin uyguladığı ulusal teknolojik hedefler politikalarıdır (TAYMAZ, 1993: 561). Gelişmekte olan ülkeler bağlamında ise yakın zamanlara dek bir teknoloji politikasından söz edilememiş ve bu ülkelerin asıl itibarıyla teknoloji transfercisi ülkeler olabileceği genel kabul görmüştür (KATZ, 1987: 15).

Bilimsel ve teknolojik seviyede gösterilen yüksek performansın temel sonuçları; yaşam standartlarının yükselmesi, verimlilikte artış, yeni enerji kaynaklarına yönelim, ekonomik büyümenin sürekliliğinin sağlanması ve ihracat sektörlerinin rekabet güçlerinin artması olarak karşımıza çıkmaktadır (FİSUNOĞLU,1993: 196).

Türkiye ekonomisi, tarihsel gelişme perspektifi içerisinde, dönüşüm süreçlerini zamanında yakalayamamış ve bunlara uyum süreçleri bakımından gerilerde kalmıştır. GSMH'nin sektörel dağılımından da görüleceği üzere, bir sanayi toplumu olma yolunda atılan adımların dahi henüz yeterince olgunlaşmadığı bir ekonomik yapı, bu kez de bilgi toplumları haline dönüşen çağdaş medeniyetleri yakalama sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan bu açmazlar, Türkiye ekonomisinin üretim yapısı ve gelişim süreci ile ihracat sektörlerinin rekabet güçlerinin istenilir düzeylerin altında kalmasına yol açmıştır (YÜCEL, 1997: 5).

1980 ve 1990'lı yıllarda ekonominin dışa açık ve liberal düzenlemeler içine girmesinin sonucu olarak, yukarıda ifade edilen demotive edici unsurlar azalmaya başlamış ve bunun sonucu olarak, başta özel sektör firmaları olmak üzere, tüm ekonomik birimler bilimsel ve teknolojik gelişmeleri ürün geliştirme ve yenilik yapma arayışları bağlamında daha yoğun bir şekilde takip etmeye başlamışlardır. Ayrıca yabancı sermaye yatırımları beklenenin altında kalmakla beraber yıllık bir milyar dolar civarında yatırım yapmaya başlamıştır. Küreselleşme ve iktisadi entegrasyon çabalarının (özellikle gümrük birliği ekseninde) neden olduğu rekabet gücünü koruma ve artırma çabaları ise firmaları teknolojik değişim çabalarına daha fazla sevk etmeye başlamıştır. Bu süreç çerçevesinde teknoloji transferinin düzeyi hızla artmaya başlamıştır.

Ülkemizde bulunan teknolojiler listesi incelendiğinde sahip olduğumuz ve önemli sanayi ve tatbikata konu olan teknoloji alanlarımızın başlıca; tekstil, deri, cam ve ürünleri, temel kimya ve petrokimya, yapı teknolojileri, madeni eşya, makine imalat, metalurjik teknoloji, motorlu taşıt teknolojileri, haberleşme-iletişim teknolojileri, kısmen elektronik ve gıda teknolojileri alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir (STB, 1993: 9). Asıl olarak doğrudan teknoloji transferi şeklinde gelişmektedir. İthal edilen teknolojilerin geliştirilme çabaları ve yeni teknoloji üretme arayışları ise sınırlı bir gelişme göstermektedir. Teknoloji yeteneğinin doğrudan teknoloji transferi yoluyla geliştirilmesinin ancak bir

noktaya kadar mümkün olabileceği düşünülürse, var olan yapının yeterli olamayacağı da açıktır. Bu sınırlı gelişmenin perde arkasındaki en önemli faktörlerden birisi, ülkemizin bilim ve teknoloji politikaları bağlamında gösterdiği performans eksikliğidir.

1983 yılında Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu oluşturularak, Türk Bilim ve Teknoloji Politikası 1983-2003 ve daha sonra 1993-2003 belgeleri hazırlanmış, TÜBİTAK’ın işlevleri genişletilmiş, TÜBA kurulmuş, Başkanlığını Başbakan’ın yapmaya başladığı Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu etkinleştirilmiş, Patent Yasası 1995 yılında yaklaşık bir yüzyıllık gecikmeyle yenilenirken, 1996 yılında Rekabet Kurulu oluşturulmuş, ve Fikri Mülkiyet Hakları Kanunu çıkarılmıştır. Tüm bu ve benzeri çabalar ulusal bilim ve teknolojik kapasitenin geliştirilmesi yönünde çeşitli boyutlarda gelişmeler olup, gelecek açısından umut verici olarak düşünülmelidir. Bununla birlikte, önceki dönemlerden devralınan mevcut yapının kısa zamanda bir dönüşüme yol açması da beklenilmemelidir.

Bilim ve teknoloji politikaları bağlamında Türkiye’nin performans zayıflığı ekonomik yapının genel üretim ve ihracat performansının istenilir ölçülerin gerisinde kalmasına neden olmuştur. Bilimsel ve teknolojik altyapı ve diğer gelişmeler açısından yetersiz bir ekonominin genel üretim yapısının yeterince çeşitlenememesi ve doğal olarak ihracata konu olan ürün yapılarının ve çeşitlerinin de katma değer ve rekabet gücü bakımından zayıf kalması şaşırıcı değildir.

Türkiye’nin genel üretim ve ihracat profiline bakıldığında, teknolojik derinliği az olan ve işgücünde teknolojik derinlik kazanmış sektörler hem ülke üretiminin hem de ihracatın yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bu da ülkemizin üretim ve ihracat yapısının asıl itibarıyla teknolojik derinliği az olan ve geleneksel (emek-yoğun) sektörlerde kısmen de sermaye yoğun sektörlerde yoğunlaştığını göstermektedir (UTESAV, 1996: 23).

Türkiye’de uygulanan bilim ve teknoloji politikalarının gerek ulusal üretim yapısı, gerekse ihracat performansı açısından yeterince yönlendirici ve geliştirici olamadığını ifade edebiliriz. Son yıllarda çeşitli özel sektör firmalarında gözlenen teknolojik yoğun üretim ve bunların ihracat performanslarındaki başarılar ise daha çok orta ve büyük ölçekli firmalar düzeyinde olup, ulusal ekonomi açısından önemli fakat istisnai yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Teknolojik modernizasyon ve gelişmeler ise asıl itibarıyla fuarlar ve benzer firmaların takip edilmesi çerçevesinde ve yine genellikle ithal teknolojilerle olmaktadır. Üniversite-sanayi ilişkileri ise neredeyse hiç bulunmamaktadır.

Bu tablonun değişmesi ise ancak etkin bilim ve teknoloji politikaları izleyen ülkelerin uygulamalarından çıkarılan sonuçların ülkemiz ekonomisine de tatbik edilmesi ile mümkün olabilecektir.

g-Elektronik Ticaret

Son yıllarda Küreselleşme, Elektronik Ticaret, Yeni Ekonomi, Digital Ekonomi gibi kavramlar çok sık kullanılmaya başlanmıştır. Uydu teknolojisindeki hızlı gelişmelerle birlikte iletişim ve ulaştırma sektörleri de hızla gelişmeye ve “klasik ekonomide” lokomotif olan sektörlerin ve “klasik ekonominin” yerini almaya başlamıştır.

Türkiye, hızla küreselleşen dünyada hak ettiği yeri alabilmek ya da en azından mevcut yerini koruyabilmek için bu gelişmeleri yakından izlemek ve hızla hayata geçirmek zorundadır.

Firmalar arasında elektronik ticaret yapılabilmesi için hızlı, iyi işleyen ve güvenilir bir iletişim altyapısı ihtiyacının karşılanması konusu büyük önem taşımaktadır. Böyle bir alt yapının oluşturulmasının başlangıç maliyeti özellikle KOBİ’lerin karşılayamayacağı kadar yüksek olacağından, bunun sağlanmasında devletin öncü rol üstlenmesi uygun olacaktır.

Ülke genelinde bilişim teknolojileri temelinde kurulacak altyapının, elektronik ticaret ile ilgili gereksinimleri karşılayabilecek nitelik ve standartta olması için devlet tarafından gerekli önlemlerin alınması ve düzenlemelerin yapılması; herkesçe, her yerden, her zaman güvenli, hızlı ve ödenebilir ücretle erişilebilir bir yapının sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.

Ayrıca, elektronik ticaretin geliştirilebilmesi için, uluslararası düzeyde ülkeler arasında, ulusal düzeyde ise, kamu, özel sektör, üniversiteler ve sivil toplum örgütleri arasında yoğun bir işbirliğinin sağlanması, toplumun tüm kesimlerinin bilinçlendirilmesi, taraflar arasında görüş birliği sağlanarak kullanıcılara güven verecek yasal düzenlemelerin yapılması ve bu konudaki yatırımların özendirilmesi devletin görevleri arasında yer almaktadır.

Dış ticaret ile ilgili belge ve işlemlerin bilişim teknolojileriyle basitleştirilmesi ve uyumlaştırılması Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın asli görevidir (Demir, 2001, www.dpt.gov.tr).

h-Kobiler

Küreselleşen dünyanın dışında kalmamak, sürekli büyüyen pazardan pay alabilmek için fırsat ve avantajlardan yararlanmak, ülkeler için öncelikli amaçlardan olmuştur. Küreselleşen dünya ile bütünleşmede ve dış pazarlara açılmada KOBİ’ler ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle KOBİ’lerin diğer işletmelerden farklı özellikleri bulunmaktadır. Bu tür işletmeler, daha az yatırımla daha çok üretim ve ürün çeşidi sağlamaktadır. Marjinal istihdam yaratma olanakları diğer işletmelere göre daha fazladır, böylece daha düşük yatırım maliyetleriyle istihdam imkanı yaratırlar. Bankalarla ilişkilerinde daha dikkatli hareket ettiklerinden ve yapıları nedeniyle ekonomik dalgalanmalardan daha az etkilenir ve talep değişikliklerine ve çeşitliliklerine daha kolay uyum gösterirler. Olanak yaratıldığı takdirde esneklikleri nedeniyle teknolojik gelişmelere daha yatkın ve bölgeler arası kalkınmada dengelerin bozulmasını önleyici bir rol oynarlar. Gelir dağılımına olumlu etkileri olup, ferdi tasarrufları teşvik eder,

yönlendirir ve hareketlendirirler. Büyük sanayi işletmelerinin vazgeçilmez destekleyicisi ve tamamlayıcısıdır. Politik ve sosyal sistemlerin denge ve istikrar unsuru olup, demokratik toplumun ve liberal ekonominin ana sigortalarından biridir.

Dış pazarlara yönelmek durumunda olan KOBİ’lerin yönetsel açıdan karşılaştığı en önemli sorun alanını pazarlama konusu oluşturmaktadır (İPEKGİL, MARANGOZ, 2002, www.dpt.gov.tr).

KOBİ’ler imalat sanayinde faaliyet gösteren işletmelerin %99.5’ini oluşturmaktadır. İmalat sanayindeki istihdamın %61.1 KOBİ’lerde yer almaktadır. Yaratılan katma değerde ise KOBİ’lerin payı %27.3’tür. Rakamlardan da görüldüğü gibi istihdamın % 61.1’ini sağlayan KOBİ’ler, katma değerde ancak % 27.3’lük bir oran yakalayabilmektedirler. Bunun anlamı bu işletmelerin verimsiz çalışan işletmeler olduğudur (Vizyon; 2001: 10).

KOBİ’ler gelişmiş ülkelerdeki örneklerin aksine oldukça yetersiz teknolojik değişim çabaları göstermektedirler. Etkin AR-GE politikaları izleyen, icatlar yapabilen, yenilikler getirebilen, yüksek teknolojiler geliştirebilen, ihracat yapabilen rekabet gücü yüksek KOBİ’lerimizin sayısı çok sınırlı olup, bunların gerek desteklenmesi, gerekse çeşitli araştırma kurumlarıyla olan temaslarında çok ciddi açmazlar bulunmaktadır.

Son yıllarda yeni sanayileşen ve hızlı atılımlar gösterebilen bazı illerimizdeki KOBİ’ler de bu açıdan çok farklı pozisyonda olmayıp, belirli sektörlerde yoğunlaşan ve genellikle profesyonel işletmecilikten uzak, aile işletmeciliği şeklinde örgütlenen yapılar dikkat çekmektedir.

Türk KOBİ’lerinin rekabet güçlerini geliştirmede teknolojik gelişmeleri yakından takip etmeleri, bunun için de teknoloji transferi ya da araştırma-teknoloji geliştirme faaliyetlerine ağırlık vermeleri zorunluluk arz etmektedir. Bu nedenle, ülkemizde geliştirilecek KOBİ destekleme programlarının AB’dekilerle paralellik arz ederek uygulamaya konulmasında yarar vardır. AB’nin, 1997-2000 dönemine ilişkin KOBİ’leri destekleme ve geliştirmeye yönelik olarak “Entegre Program-1996” çerçevesinde uygulamaya koyduğu teknoloji politikaları ülkemizde uygulanacak politikalara temel teşkil etmesi açısından önemlidir (ÇETİN, 2000, www.dpt.gov.tr).

KOBİ’lerin ihracatta bir örgütlenme modeli olan “Sektörel Dış Ticaret Şirketleri” (SDŞ), Gümrük Birliği çerçevesinde aynı üretim dalındaki Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerimizin (KOBİ) ihracat sektörü içinde bir organizasyon altında toplanarak dünya pazarlarına açılmalarını, dış ticarete uzmanlaşmalarını ve bu suretle özellikle Avrupa Birliği KOBİ’leri ile yurt içinde ve yurt dışında rekabet şanslarını artırarak daha etkin faaliyet göstermelerini sağlamak amacıyla kurulmuş olan şirketlerdir.

Bugüne kadar Türkiye’nin ihracatındaki artışın büyük ölçüde geçici, konjonktürel satışlarla gerçekleştirilmiş olması, hala ülkemizin mallarının dış pazarlarda yaygın, sürekli ve kalıcı bir şekilde pazarlanamaması sorununu beraberinde getirmektedir. Kanımızca bu sorunlara KOBİ’lerin ihracatta yeni bir

örgütlenme modeli olan SDŞ'ler aracılığıyla çözümler aranarak, ülke ihracatındaki gelişmelerin kalıcı, yaygın ve sürekli olması sağlanabilir.

İhracatımızda önemli bir sıçrama yapabilmek ancak KOBİ'lerimizin ihracata yönlendirilmesi ile mümkün olmaktadır. Bu nedenle KOBİ'lerimizin dış pazarlar konusunda bilgilendirilmesi ve özellikle finansal açıdan desteklenmesi çok önemli bir konudur. Bu bakımdan öncelikle SDŞ'ye sağlanan destek ve teşvikler daha cazip hale getirilmeli ve KOBİ'lerimizin bir araya gelerek bu tür şirketler kurmaları desteklenmelidir. Ayrıca, ihracata yeni başlayan ve ihracat potansiyeli olan KOBİ'lerimizin ürün geliştirme ve teknoloji yenilemeye yönelik yatırımları, her türlü teşvik edilmelidir (YALÇIN, 1998, www.dpt.gov.tr).

SONUÇ

Türkiye'de dış ticaretin gelişimine baktığımızda, 1980'li yıllara kadar ulusal sanayinin gelişimini ve korumacılığı ön plana çıkararak "İthal İkamesine Yönelik Büyüme Modeli" benimsenmiştir. 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar kararlarında gerek ihracat gerekse ithalatta liberasyona gidilerek, dış ticaretteki kısıtlamalar en aza indirilmiş, ihracat teşvik edilmiştir. 1980'den sonra ihracatımızda meydana gelen artışa bağlı olarak ithalatta yükselmiştir. Bunun nedeni ihracatta bir artışın ithalat liberalizasyonu olmadan sağlanamamasıdır. Ancak ülkemizde ihracat artışının ara malı ithaline olan bağımlılığının arttığı, yatırım malı ithaline olan bağımlılığın ise azaldığı, rekabet gücünü artırıcı yeni teknolojik gelişmelerin ülkeye hızla ve yoğun bir biçimde girmesinin sağlanamadığı görülmektedir.

1990 yılında ortaya çıkan ve artma eğilimleri taşıyan dış ticaret açığı ile ilgili olarak, kısa vadede ihracatı ithalata daha az bağımlı olan sektörlerde üretim ve ihracat artışı sağlamaya çalışmak önemli bir boyut olarak görülebilir. Uzun vadede ise sanayide yapısal değişim sağlayacak bilgi yoğun ve yeni teknolojiler içeren yatırım mallarına yönelik üretim faaliyetleri ön plana çıkarılmalıdır. Özellikle bir çok sektörde yatırım malı girdisi olarak kullanılan ve diğer sektörlerde de verimlilik artışı sağlayabilecek olan kalite ve kantite artışı, üretim süresinin kısaltılması, üretimde esneklik ile ilgili değişimler yaratabilen ve ülkemizin kaynak yapısına ters düşmeyen stratejik sektörlerin teşviki önem taşımaktadır.

Ayrıca modern teknolojilerle donanmış, ihracata yönelik yada ihracatçı sektörlerin yoğun girdi talep ettikleri, uluslararası fiyat yapısına kısa vadede ulaşma potansiyeli gösteren sektörlerin öncelikli olarak, belli bir süre için proje ve üretim aşamasında teşviki ve desteklenmesi olumlu bir yaklaşım olacaktır.

İktisadi büyümenin ve ihracatın devamlılık kazanarak artması için firmalarımızın AR-GE çalışmalarına önem vermeli, pazar araştırmalarını iyi yapmalı, üretimde verimliliği ve standardizasyonu sağlamalı, katma değeri ve gelir esnekliği yüksek malların imalatına yönelmelidirler. Ayrıca yeni pazarlar aramalı, dış ticaretin en kolay yapılabildiği ülkelerin komşu ülkeler olduğu göz önüne alınırsa komşularla olan ticaret ilişkilerimizi geliştirmeliyiz.

Türkiye’de öncelik fiyat istikrarıdır. Fiyat istikrarına ulaşmadan Türkiye’de hiçbir şey yapmak mümkün değildir. İstikrarlı büyüme sağlanamaması, ihracat odaklı politikalar sadece belli bir dönem ihracatı arttırabilmesinin sebebi ‘enflasyon’dur. Türkiye’de enflasyon olduğu sürece ne büyüme ne istihdam ne ihracat ne mali sistemin sağlığı ne de kamu maliyesinde işlerlik mümkün değildir.

K A Y N A K Ç A

- Alkaçar, Bak Türk Dış Ticareti Açısından Euro:Fırsatlar Ve Darboğazlar
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak2000/euro.htm> SAYI:16
- Aren, Sadun 24 Ocak Programı ve Alternatifleri, Der. Bilim ve Sanat, İşbitiren Ekonomi Liberalizm, Devlet Müdahalesi ve 24 Ocak, 1. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul, Ocak1986.
- Ayhan, Haluk Geçmişten Günümüze İhracat Teşvikleri, İGEME’den Bakış Dergisi, Ağustos-Eylül 2000.
- Çetin, Murat Avrupa Birliği’nde Kobi’lere Yönelik Teknoloji Politikalarıhttp://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ekim2000/avrupa_birligi.htm SAYI:19.
- Demir, Recep Ülkelerin Elektronik Ticarete Hazırlık Değerlendirmesi (Türkiye İçin Bir Değerlendirme) <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/elektronik.htm> SAYI:22
- DPT Yayın No: 975-19-0674, Cilt 6, Anadolu Üni. Basımı, 1993
- DPT Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar,1994
- DPT Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar,1997, DPT , Yayın No: 975-19-0674, Cilt 6 Anadolu Üniversitesi, Basımevi 1993.
- Ekonomik Forum İhracata Dört Koldan Teşvik, Ekonomik Forum, 15 Nisan 2001.
- Ekonomik Vizyon KOBİ’lere Yönelik Finansal Destekler ve Yardımlar; İZTO Yayınları, Yıl:73, Sayı.47, 2001.
- Eximbank Dış Ticaretin Finansmanında 10 yıl, Türk Eximbank 1987-1997.
- Fisunoğlu, M. Sanayileşme ve Teknoloji Politikaları, Türkiye Kalkınma Bankası Sanayi Yıllığı, Ankara. 1993.
- HDTM Başlıca Ekonomik Göstergeler, Aralık 1997.
<http://www.dtm.gov.tr/ead/strateji/Strateji.doc>
- İpekgil Doğan, Özlem, Marangoz, Mehmet Kobi’lerin Dış Pazarlara Açılmada Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri Ve Bir uygulama
<http://www.dtm.gov.tr/ead/dtdergi/nisan2002/kobi.htm> s:24
- İSO Türkiye Ekonomisi 2002, ISSN 1303-4030, Boyut Matbaacılık, Mart 2002.
- İTO Ekonomik Rapor, 1991-1997
- İTO İstanbul Halkının İthal Mallarına Yönelik Tercihleri, Yayın No:1993-30 İstanbul. 1993
- Katz, J. Domestic Technology Generation in LDCs. A Review of Research Findings, J.Katz (Edt.), Technologic Generation in L.American Manufacturing Industries içinde, London: McMillian Press.1987.
- Keskin, Fahrettin 63. Yılında Türkiye Ekonomisi, Tükelmat A.Ş., İzmir, 1986
- Mollasalihoğlu, Yavuz İhracat Teşvikleri,www.dtm.gov.tr/ticaret/ihrrstr/tarih.htm. s.1.
- Oğuz, Okan İhracat Destekleri Nasıl Olmalı”, **İhracatta Görünüm Dergisi**, Kasım 2000, s.23
- Oğuz, Serpil Pazara Giriş Stratejileri Ve Türkiye İçin Bir Pazara Giriş Modeli
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ekim2000/pazara.htm> SAYI:19
- STB Sanayi ve Teknoloji Envanteri”, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Yayın No: 199, Ankara, 1993.

- Şahin, Arif İhracat Mevzuatı 2001, İGEME Yayınları, Temmuz 2001, Ankara, s.6.
Taymaz, Erol Sanayi ve Teknoloji Politikaları: Amaçlar ve Araçlar”, ODTÜ Gelişme Dergisi, sayı: 20(4), 1993.
- TOBB Ekonomik Forum, Temmuz 1998.
TOBB Ekonomik Rapor, 1996
TOBB Türkiye’de Yatırımlara ve İhracata Yönelik Devlet Destekleri, **TOBB Rehberi**, Nisan 2001, ss.2-29
- UTESAV Türkiye’nin Teknolojik Gelişim ve Üretim Yapısı için Yeni Bir Süreç Önerisi”, UTESAV Araştırma Raporu, Ankara, 1996.
- Yalçın,İbrahim Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmelerin Sektörel Dış Ticaret Şirketleri Olarak Örgütlenmeleri <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak1998/sdts.htm> SAYI:8
- Yücel, İ.H. Bilim-Teknoloji Politikaları: Ülke Örnekleri, DPT, Ankara, 1997.
- Zengin, Ahmet Reel Döviz Kuru Hareketleri Ve Sektörel Dış Ticaret Fiyatları (Yansıma Üzerine Var Analizi) <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2001/reel.htm> SAYI:21